

Motion till riksdagen 2022/23:2333

av **Gudrun Nordborg m.fl. (V)**

med anledning av prop. 2022/23:53 Skärpta straff för brott i kriminella nätverk

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen avslår proposition 2022/23:53.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag till lagstiftning i syfte att införa nya kvalifikationsgrunder som innebär att det vid bedömningen av om brottet allmänfarlig ödeläggelse är grovt särskilt ska beaktas om gärningen inneburit fara för flera människor eller för egendom av särskild betydelse eller annars varit av särskilt farlig eller allvarlig art samt ge brottet benämningen grov allmänfarlig ödeläggelse, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag till lagstiftning i syfte att tydliggöra att användandet av skjutvapen och sprängämnen på allmän plats särskilt ska beaktas som en försvårande omständighet enligt straffskärpningsbestämmelsen i 29 kap. 2 § 6 brottsbalken och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag till lagstiftning i syfte att tydliggöra att utnyttjande av ett numerärt överläge särskilt ska beaktas som en försvårande omständighet enligt straffskärpningsbestämmelsen i 29 kap. 2 § 3 brottsbalken och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett förslag till lagstiftning i syfte att utvidga straffbestämmelsen om människoexploatering i 4 kap. 1 b § brottsbalken så att den även omfattar exploatering i brottslig verksamhet och tillkännager detta för regeringen.

2 Inledning

Trots de senaste årens stora resurstillskott till polisen, höjningar av flera straff och ökad användning av hemliga tvångsmedel så har gängrelaterade brott och skjutningar inte minskat. Polisens uppkläring av mord och skjutningar i gängmiljö har samtidigt sjunkit. Det visar att det är andra åtgärder som behövs. Sedan december 2022 har situationen i framför allt Stockholm blivit akut.

Regeringen måste omgående ta ett helhetsgrepp på problematiken med utgångspunkt i forskning och beprövad erfarenhet. Dessvärre låter högerpartierna ofta känslor och rent tyckande ligga till grund för rättspolitiska åtgärder. Men för att verkligen minska den grova kriminaliteten och stärka människors trygghet i utsatta områden krävs, i stället för politikernas prat om längre och hårdare straff, visitationszoner och avlyssning utan brottsmisstanke, en gemensam politisk vilja för att minska klassklyftorna i samhället.

För att få ned den grova brottsligheten går det inte bara att vara hård mot de kriminella – det gäller att vara smartare än de kriminella. Vissa straff kan behöva höjas, men mycket mer fokus måste riktas mot att förhindra rekryteringen av barn till gängkriminalitet. Det brottsförebyggande arbetet börjar med en väl utbyggd välfärd för alla, även i eftersatta s.k. socialt utsatta områden. Om skolan, fritidsaktiviteter och samhället i övrigt fungerar väl så minskar möjligheterna att rekrytera barn och ungdomar in i kriminalitet. Skola och fritidsverksamheter behöver få bättre resurser, likaså socialtjänsten. Barn och ungdomar måste få möjligheter till kommunalt stödda fritidsaktiviteter, skolan måste få bättre resurser för att stödja elever som behöver det för att klara betygen och socialtjänsten behöver förstärkas med tillräckliga resurser och kunskap för att arbeta både förebyggande och med barnskydd.

Det handlar även om insatser på kort sikt, som att sprida Sluta skjut-projektet till hela landet och att inrätta sociala insatsgrupper i områden som särskilt drabbats av grov kriminalitet. Vi har också sedan flera år tillbaka föreslagit en nationell haverikommission mot skjutningarna och en nationell avhopparverksamhet för kriminella. Insmugglingen av narkotika och illegala vapen måste stoppas redan vid landets gränser för att underminera gängens svarta ekonomi. För vidare läsning om åtgärder mot våldet, se vår motion Åtgärder med syfte att stoppa våldskulturen (mot. 2022/23:1217).

3 Regeringens förslag

Regeringens proposition innehåller åtgärder i syfte att markera allvaret i brott som begås i kriminella nätverk och vid kriminella uppgörelser och för att ge rättsväsendet utvidgade möjligheter att bekämpa sådan kriminalitet. Regeringen föreslår bl.a. att straffen för grovt olaga tvång, olaga hot, grovt olaga hot, rån, utpressning och grov utpressning skärps. Vidare föreslås en ny typ av straffskärpningsbestämmelse som tar sikte på våldsamma uppgörelser bland kriminella och en ny straffbestämmelse som gör det straffbart att involvera personer som är under 18 år i brott eller brottslig verksamhet. Straffet för narkotikabrott som tar sikte på försäljning föreslås skärpas och beställning av narkotika för eget bruk kriminaliseras som försöksbrott. Vidare föreslår regeringen att presumptionen för häktning ska skärpas och ska gälla vid misstanke om brott med ett minimistraff om fängelse i ett år och sex månader eller mer.

Regeringens lagrådsremiss innehöll även ett förslag om att återfall i brott ska beaktas i skärpande riktning vid straffmätningen i fler fall. Detta förslag finns dock inte

med i den nu aktuella propositionen då regeringen bedömer att Lagrådets synpunkter väcker frågor som medför att förslaget i denna del behöver beredas ytterligare. Vänsterpartiet kommer att bevaka eventuella kommande förslag från regeringen om att skärpa regleringen av återfall i brott.

Regeringen aviserar också att den har för avsikt att med utgångspunkt i Tidöavtalet återkomma med förslag till ytterligare förändringar av strafflagstiftningen. Det kan enligt regeringen bl.a. innebära förändringar i straffskalorna för vissa brott och förändringar av reglerna för straffmätning och påföljdsval (s. 75 prop. 2022/23:53). Vänsterpartiet kommer nog att följa regeringens arbete även i dessa frågor.

4 Vänsterpartiets ställningstagande

Vänsterpartiet är inte för generella straffskärpningar. Dock kan vi se att det finns områden där straffen kan behöva skärpas. Men förslag som innebär nykriminalisering eller straffskärpningar ska alltid vara väl underbyggda och ha analyserats utifrån nödvändighet, effektivitet och proportionalitet. Dessvärre anser vi att regeringens proposition brister i dessa delar. Straffrättssystemet måste också hänga ihop. Det är inte en framgångsrik metod att höja straffen för olika brott i en rad snabba lagstiftningsärenden. I flera fall har regeringen presenterat förslag till straffskärpningar som antagits av riksdagens majoritet utan att tidigare höjningar av straffen ens hunnit utvärderas. Straffrättssystemet blir på så vis oöverskådligt och onödigt komplicerat och risken för oönskade effekter ökar. Straffrättssystemets främsta syfte kan enligt vår mening inte vara att fungera som ett signalsystem för regeringens påstådda handlingskraft mot kriminalitet.

Lagrådet skriver i sitt utlåtande att de skärpningar som föreslås av regeringen i många delar kommer att träffa brett och alltså inte bara de brott som begås inom ramen för s.k. kriminella nätverk. Lagrådet konstaterar även att tillvägagångssättet att gång på gång höja straffskalorna för olika brott och motivera åtgärden i det enskilda fallet i praktiken innebär att regeringen aldrig kommer in på den mer övergripande frågan om hur olika brottstyper ska placeras ut på skalan från bötesminimum till det strängast möjliga fängelsestraffet och därmed inte heller på frågan om var den allmänna repressionsnivån ska ligga. I stället leder regeringens åtgärder till att graden av straffrättslig repression växer fram genom successiva och i vissa fall återkommande straffhöjningar för enskilda brott. Ju längre denna utveckling pågår utan att regeringen tar ett helhetsgrepp över den viktiga frågan om på vilken nivå frihetsberövandena på grund av brott ska ligga, desto mer finns det anledning att ifrågasätta om straffsystemet bygger på en genomtänkt syn och om de straff som föreskrivs för de olika brotten i brottsbalken och i specialstraffrätten verkligen står i rätt proportion till varandra. Lagrådet noterar även att de skäl som åberopas för straffskärpningarna inte i alla delar låter sig förenas med de grundtankar om proportionalitet och ekvivalens som påföljdssystemet vilar på. Lagrådet lyfter i detta sammanhang särskilt fram att det förekommer formuleringar av typen att straffskalan för något brott bör höjas för att det finns ett behov av att ”komma åt” eller ”bekämpa” brottsligheten och att den straffrättsliga regleringen ska bli mer ”effektiv” för att bemöta kriminella nätverk.

Justitieombudsmannen (JO) påpekar i sitt remissvar på utredningen (SOU 2021:68) att det straffrättsliga regelverket har utformats för att svara mot högt ställda krav på

rättssäkerhet i form av förutsebarhet, proportionalitet och likabehandling. Dessa krav förutsätter att systemet är tydligt och överblickbart. JO lyfter även risken för att samma försvårande omständigheter kan komma att beaktas flera gånger enligt olika bestämmelser om förslaget genomförs, detta vid såväl gradindelning som straffvärdebedömning och straffmätning, vilket inte är acceptabelt. Dessutom riskerar den straffrättsliga regleringen att bli både svårare att överblicka och mindre förutsebar, vilket inte är godtagbart ur ett rättssäkerhetsperspektiv.

Regeringen bedömer att kostnadsökningarna för Kriminalvården kan beräknas till sammanlagt ca 800 miljoner kronor per år. I sammanhanget bör även beaktas att Kriminalvården redan är i kris beroende på bl.a. överbeläggning.

Vänsterpartiet anser sammanfattningsvis att riksdagen bör avslå regeringens förslag förutom på några punkter där vi delvis har andra förslag till lagändringar än regeringen. Här nedan redogör vi för vår inställning till de viktigaste förslagen i propositionen.

4.1 Straffen för grovt olaga tvång, olaga hot, grovt olaga hot, rån, utpressning och grov utpressning skärps

Vänsterpartiet ser inte behovet av de höjningar av vare sig minimistraff eller i förekommande fall högsta straff som regeringen föreslår. Straffen för ett flertal brott har redan skärpts i olika omgångar. Dessutom kommer de höjda straffen att träffa fler personer än enbart de som är aktiva i någon form av kriminellt nätverk. Detta innebär att ändamålet med regeringens förslag inte är uppfyllt.

Som JO lyfter i sitt remissvar har ett stort antal lagstiftningsåtgärder genomförts de senaste åren i syfte att särskilt motverka brottslighet som är kopplad till kriminella nätverk eller annan allvarlig brottslighet. Det handlar om nykriminaliseringar, utvidgningar av befintliga straffbestämmelser, skärpta straffskalor och nya kvalifikationsgrunder. Därutöver har ytterligare straffskärpningsgrunder införts. Enligt JO blir det allt svårare att få grepp om den sammantagna effekten av olika åtgärder. När ändringar sker med täta mellanrum hinner dessutom inte tidigare lagändringar utvärderas. Därmed är det oklart om reformerna fått avsedd effekt i rättstillämpningen och ytterligare åtgärder verkligen är nödvändiga.

Även Advokatsamfundet anser att straffskärpningar inte bör genomföras i alltför drastisk takt. En straffskärpning bör inte genomföras utan att det finns möjligheter att utvärdera vilka effekter redan genomförda åtgärder haft i praktiken. Advokatsamfundet konstaterar att det genomförts ett stort antal straffskärpningar under senare tid, bl.a. 2017 då minimistraffen för bl.a. grov misshandel, synnerligen grov misshandel, grovt olaga tvång, grovt olaga hot, grovt rån och grov utpressning höjdes (prop. 2016/17:108). Vidare slopades straffrabatten för unga myndiga i januari 2022. Tillsammans med de föreslagna straffskärpningarna innebär detta en mycket kraftigt höjd repressionsnivå, särskilt för unga vuxna i åldern 18–21 år. Sammantaget anser Advokatsamfundet att utredningen inte redovisat tillräckligt starka skäl för de föreslagna straffskärpningarna. Vänsterpartiet instämmer i den bedömningen och yrkar därmed avslag i den delen.

4.2 Straffansvaret för rån utvidgas till att omfatta även betalningsverktyg

Regeringen föreslår att straffansvaret för rån utvidgas till att även gälla den som olovligen tar eller tvingar till sig ett betalningsverktyg med användande av s.k. råntvång samt den som sedan han eller hon tagit ett betalningsverktyg och anträffats på bar gärning sätter sig till motvärn på motsvarande sätt mot den som vill återta det tillgripna. För ansvar förutsätts att gärningsmannen har avsikt att använda betalningsverktyget för att bereda sig själv eller någon annan vinning.

Människor bär i dag i mindre utsträckning kontanter med sig och allt fler butiker är kontantlösa i den meningen att man inte längre accepterar sedlar och mynt som betalningsmedel. Detta har medfört förändringar av rånbroten, som i ökad utsträckning kommit att inriktas på att komma över andra betalningsmedel än kontanter. Rånbestämmelsen omfattar dock enligt gällande rätt inte alltid dessa situationer. Bankkort och andra s.k. betalningsverktyg anses formellt sakna förmögenhetsvärde och kan därför i strikt mening inte omfattas av stöldfallet av rån.

Vänsterpartiet anser att det är rimligt att även andra former av betalningsverktyg än kontanter omfattas av rånbestämmelsen. Vi står därför bakom regeringens förslag i den delen.

4.3 Nya kvalifikationsgrunder för grov allmänfarlig ödeläggelse

Regeringen föreslår att nya kvalifikationsgrunder införs som innebär att det vid bedömningen av om brottet allmänfarlig ödeläggelse är grovt särskilt ska beaktas om gärningen inneburit fara för flera människor eller för egendom av särskild betydelse eller annars varit av särskilt farlig eller allvarlig art. Dessutom ges den grova svårhetsgraden av allmänfarlig ödeläggelse en egen brottsbeteckning, grov allmänfarlig ödeläggelse.

Vänsterpartiet står bakom förslaget eftersom vi anser att de sprängningar som sker i bl.a. människors bostadsområden med stor fara för många liv är extremt allvarliga. Detta bör avspeglas i lagstiftningen.

4.4 En ny typ av straffskärpningsbestämmelse som tar sikte på våldsamma uppgörelser bland kriminella införs

Regeringen föreslår en ny typ av straffskärpningsbestämmelse vars syfte är att ta sikte på våldsamma uppgörelser bland kriminella. I högerregeringens retorik är det detta förslag som kallas ”dubbla straff för gängkriminella”. Som *synnerligen försvårande omständigheter* vid bedömningen av straffvärdet föreslås det, vid sidan av vad som gäller för varje särskild brottstyp, beaktas om brottet inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person och

1. innefattat användning av skjutvapen eller sprängämne eller annat liknande ämne och begåtts på allmän plats eller på en annan plats där människor brukar samlas eller har samlats eller
2. haft bakgrund i eller varit ägnat att framkalla en konflikt mellan grupper av personer i vilken skjutvapen eller sprängämne eller annat liknande ämne används.

Om någon omständighet som avses i den aktuella straffskärpningsgrunden har beaktats vid straffvärdebedömningen, ska det, enligt förslaget, för brottet få dömas till fängelse på viss tid som överstiger det högsta straff som kan följa på brottet.

Regeringens förslag är problematiskt på flera sätt. Redan i dag kan dock användning av skjutvapen eller sprängämne beaktas som försvårande omständigheter inom ramen för den befintliga straffskärpningsbestämmelsen i 29 kap. 2 § brottsbalken. Vi föreslår därför att den första punkten i regeringens förslag ska arbetas in i den befintliga bestämmelsen 29 kap. 2 § BrB, förslagsvis i punkten 6 där det anges att det som försvårande omständigheter särskilt ska beaktas om brottet utgjort ett led i en brottslighet som utövats i organiserad form eller systematiskt eller om brottet föregåtts av särskild planering. Vi anser att det kan fylla en viktig funktion att tydliggöra i lagstiftningen att användning av skjutvapen och sprängmedel på allmän plats särskilt ska beaktas som *försvårande omständigheter* vid bedömningen av straffvärdet.

Genom att göra en egen paragraf om *synnerligen försvårande omständigheter* i stället för vad som i dag stadgas som *försvårande omständigheter*, vill regeringen visa att straffskärpningsgrunden kan leda till ett straff högre än maxstraffet på respektive straffskala, s.k. dubbla straff. Punkt 2 i den föreslagna paragrafen är dock behäftad med för stora osäkerheter för att vi ska kunna acceptera den. Advokatsamfundet avstyrker punkt 2 med hänvisning till att ”det inte ur legalitetssynpunkt är godtagbart att genomföra en straffskärpningsgrund utifrån de svåra avgränsningsproblem som förslaget innebär”. Som vi tolkar Advokatsamfundet är det särskilt rekvisitetet *framkalla en konflikt mellan grupper av personer* som kommer att innebära problem vid tillämpningen, då detta ska bevisas. Vidare har även utredningen funnit att den föreslagna bestämmelsen kan bli svårare att tillämpa än andra straffskärpningsgrunder.

Regeringens förslag om att lägga till nya punkter till bestämmelserna om straffmätning och bryta ut dem som synnerligen försvårande leder även till att systematiken blir svåröverskådlig och reglerna svårtillämpade. JO skriver i sitt remissvar att det är bekymmersamt att regleringen i 29 kap. BrB går i en riktning mot att bli alltmer detaljerad och att kapitlet används för att åstadkomma straffskärpningar för specifika brottstyper och företeelser, något som det inte är avsett för. Varje ny straffskärpningsgrund som införs kan även minska betydelsen av den allmänna straffskärpningsregeln i 29 kap. 1 § andra stycket BrB.

Vi yrkar därför avslag på den andra punkten i regeringens förslag till ny 29 kap. 2 a § BrB. Vi yrkar även avslag på förslaget om att det ska vara möjligt att döma till ett straff som överstiger straffmaximum om en omständighet i 29 kap. 2 a § har beaktats vid straffvärdebedömningen. Det räcker enligt vår mening med att tydliggöra att användandet av skjutvapen och sprängämne på allmän plats i den föreslagna punkten 1 särskilt ska beaktas som försvårande omständigheter enligt 29 kap. 2 § 6 BrB.

4.5 Ett numerärt överläge ska betraktas som en försvårande omständighet vid straffmätningen

Regeringen föreslår att den befintliga bestämmelsen 29 kap. 2 § 3 BrB om att det särskilt ska beaktas som en försvårande omständighet om den tilltalade utnyttjat någon annans skyddslösa ställning eller svårigheter att värja sig utvidgas, så att det även särskilt ska beaktas om den tilltalade utnyttjat ett numerärt överläge.

Förvisso beaktas numerära överlägen vid brott mot person regelmässigt som försvårande omständigheter redan med nuvarande reglering, vilket bl.a. Hovrätten över Skåne och Blekinge och Lunds tingsrätt påpekar. Den föreslagna lagändringen innebär därmed enbart ett förtydligande. Vänsterpartiet ser ändå ett värde i att tydliggöra att numerära överlägen redan i dag ska beaktas som försvårande omständighet och står därför bakom förslaget i den delen.

4.6 En ny straffbestämmelse införs som gör det straffbart att involvera personer under 18 år i brott eller brottslig verksamhet

Regeringen föreslår att en ny straffbestämmelse införs i 16 kap. BrB. Den som för brott eller brottslig verksamhet anlitar, betalar, instruerar eller överlämnar egendom till någon som inte har fyllt 18 år och därigenom, eller på annat liknande sätt, involverar honom eller henne i brottet eller den brottsliga verksamheten, ska dömas för involverande av en underårig i brottslighet till fängelse i högst 4 år. Detta ska gälla även om den som begår en sådan gärning inte haft uppsåt till men varit oaktsam beträffande omständigheten att den unge inte fyllt 18 år. Om involverandet med hänsyn till den ringa skillnaden i ålder eller utveckling mellan den som har begått gärningen och den andra personen eller annars är uppenbart mindre allvarligt, ska inte dömas till ansvar.

Vänsterpartiet anser att åtgärder som syftar till att minska nyrekryteringen av barn och unga människor in i kriminalitet är av avgörande betydelse för att komma till rätta med dagens akuta situation. Därför är vi beredda att ställa oss bakom ett förslag om att straffa den som exploaterar barn under 18 år i kriminalitet.

Utredningen SOU 2021:68 har, förutom ett motsvarande brott som det regeringen föreslår i 16 kap. BrB, föreslagit att utvidga straffbestämmelsen om människoexploatering i 4 kap. 1 b § BrB så att den även omfattar exploatering i brottslig verksamhet. Vi anser ett detta förslag är bättre än det som regeringen nu lägger fram. Människoexploateringsbrottet innefattar i dag bl.a. exploatering av en person i tvångsarbete, arbete under uppenbart orimliga villkor eller tiggeri. Vi menar att exploatering i brottslig verksamhet passar väl in i den kontexten.

Regeringens bärande skäl till att inte gå på utredningens linje om att även utvidga människoexploateringsbrottet är att den unge i vissa fall skulle bli både målsägande och tilltalad. Men enligt vår uppfattning kan det inträffa även med den brottskonstruktion som regeringen föreslår. Enligt utredningen kan sådana situationer redan uppstå i samband med människohandel som avser brottslig verksamhet. Också i andra sammanhang kan en person vara både målsägande och tilltalad i samma rättegång. När det gäller en utvidgning av människoexploateringsbrottet får man, enligt utredningen, skilja på den gärning som exploateringen inneburit och den gärning som den unge begått. Att tillförsäkra att den som exploaterats när han eller hon själv begått brott får sina intressen tillvaratagna, både som målsägande och som misstänkt eller tilltalad, bör inte möta några större praktiska hinder.

Dessutom har regeringens förslag ett annat skyddsintresse genom placeringen i 16 kap. (brott mot allmän ordning) i stället för 4 kap. (brott mot frihet och frid). Vi anser att skyddsintresset primärt är den unges frihet och frid, inte allmän ordning. Vi instämmer även i utredningens bedömning att också vuxna bör omfattas av bestämmelsen om exploatering i brottslig verksamhet.

4.7 Straffet skärps för narkotikabrott som tar sikte på försäljning, och beställning av narkotika för eget bruk kriminaliseras som försöksbrott

Regeringen föreslår att en särskild straffskala införs för narkotikabrott av normalgraden som innebär att gärningsmannen säljer narkotika eller annars befattar sig med narkotika som är avsedd att säljas eller bjuder ut narkotika till försäljning, förvarar eller befordrar vederlag för narkotika, förmedlar kontakter mellan säljare och köpare eller företar någon annan sådan åtgärd, om förfarandet är ägnat att främja narkotikahandel. Straffskalan ska vara fängelse i lägst sex månader och högst tre år. Narkotikabrott som omfattas av den särskilda straffskalan bör enligt regeringen inte kunna bedömas som ringa narkotikabrott. Regeringens förslag innebär att den befintliga 1 § första stycket 5 i narkotikastrafflagen bryts ut och blir till ett särskilt stycke med en förhöjd straffskala. I punkt 5 anges att den som bjuder ut narkotika till försäljning, förvarar eller befordrar vederlag för narkotika, förmedlar kontakter mellan säljare och köpare eller företar någon annan sådan åtgärd, om förfarandet är ägnat att främja narkotikahandel, döms för narkotikabrott till fängelse i högst tre år. Enligt 2 § narkotikastrafflagen döms dock för ringa narkotikabrott till böter eller fängelse i högst sex månader om brottet med hänsyn till arten och mängden narkotika samt övriga omständigheter är att anse som ringa.

Vänsterpartiet anser att tillverkning, försäljning och innehav av narkotika, precis som i dag, ska vara olagligt. Däremot anser vi inte att det ska vara kriminellt att vara påverkad av narkotika. I dag stämplas narkotikaberoende personer som brottslingar och straffas i stället för att få adekvat vård. Det är svårt att få vård och stöd vid missbruksproblem. Hundratals människor dör av överdoser varje år. Vi anser att narkotikapolitiken måste bli mer evidensbaserad och grundas på vetenskapliga studier. Det är narkotikan som ska vara olaglig, inte de beroende. Därför är det Vänsterpartiets hållning att narkotika ska vara fortsatt illegalt men att det bör avkriminaliseras att vara påverkad av narkotika.

Folkhälsomyndigheten och Stockholms universitet (kriminologiska institutionen) ifrågasätter regeringens förslag och menar att det saknas empiriskt stöd för att strängare straff leder till minskad brottslighet samt att straffskärpningar inte löser det långsiktiga problemet med narkotikabrott.

Lagrådet har i sitt utlåtande lyft fram att utredningen inte föreslagit att den särskilda straffskalan ska tillämpas på de förfaranden som avses i 1 § första stycket 5 narkotikastrafflagen. Därigenom ifrågasätter Lagrådet om beredningskravet verkligen är uppfyllt då remissinstanserna saknat möjlighet att förhålla sig till förslaget. Lagrådet skriver även att ändringen kan få konsekvenser som är svåra att överblicka och att alla förfaranden som faller in under punkten kanske inte bör omfattas av det förhöjda minimistraffet.

Vänsterpartiet anser att det är mycket problematiskt att den föreslagna strängare straffskalan kommer att omfatta även fall där personer som själva missbrukar narkotika säljer mindre doser för att finansiera sitt eget missbruk. Regeringen skriver uttryckligen att det inte ska anses förmildrande att gärningspersonen säljer narkotika för att finansiera eget missbruk (s. 106 prop. 2022/23:53). Vi ser allvarligt på försäljning av narkotika. Men de personer som är fast i missbruk behöver primärt få vård, inte straff, oavsett om de brukat, innehaft eller sålt narkotika. Vi kan därför inte stå bakom regeringens förslag i denna del, så som det nu är utformat.

Vidare föreslår regeringen att försök, förberedelse och stämpling till narkotikabrott av normalgraden och försök och förberedelse till ringa narkotikabrott kriminaliseras vad avser innehav och annan befattningsmedel med narkotika enligt 1 § första stycket 6 narkotikastrafflagen. Regeringen gör dock bedömningen att försök och förberedelse till narkotikabrott som avser *eget bruk* även i fortsättningen bör lämnas utanför det kriminaliserade området. Inte heller bör stämpling till ringa brott kriminaliseras.

Folkhälsomyndigheten har tidigare lyft behovet av en utvärdering av narkotikastrafflagen inklusive kriminaliseringen av eget bruk. Myndigheten gör fortsatt bedömningen att det saknas kunskap för att kunna ta ställning till förslaget om att kriminalisera försök till innehav och annan befattningsmedel med narkotika som är avsedd för eget bruk.

Regeringens förslag innebär att beställning av narkotika på internet avsedd för eget bruk kriminaliseras som försöksbrott. En person som gör en beställning av narkotika t.ex. över internet eller sociala medier, men sedan inte får narkotikan i sin besittning på grund av att beställningen har avslöjats eller av annat liknande skäl, kan i dag inte dömas för brott om beställningen syftat till innehav eller annan befattningsmedel som avses i 1 § första stycket 6 narkotikastrafflagen. Om den beställda narkotikan inte har nått beställaren har något brott alltså inte begåtts.

Folkhälsomyndigheten invänder att även om försök till eget bruk inte kriminaliseras, så kriminaliseras försök till innehav, t.ex. beställning, vilket innebär en straffskärpning gentemot personer som använder narkotika. Flera remissinstanser, bl.a. Attunda tingsrätt, Brottsförebyggande rådet (Brå), Södertälje tingsrätt och Åklagarmyndigheten, menar att förslaget innebär en bred kriminalisering som till övervägande del kommer att träffa även andra situationer än köp av narkotika över internet. Södertälje tingsrätt och Botkyrka kommun gör bedömningen att förändringarna kommer att ha en begränsad betydelse för brott som begås inom kriminella nätverk. Advokatsamfundet avslår förslaget bl.a. eftersom det sannolikt inte kommer att träffa beställningar på nätet där säljaren förblir okänd, t.ex. på darknet. Advokatsamfundet menar att en kriminalisering av försök att beställa narkotika via nätet går för långt om det inte faktiskt går att fastställa att narkotikan funnits till försäljning. Enligt Advokatsamfundet går det inte att lagföra en person för försök till köp av narkotika om försöket inte hade kunnat fullbordas vid tidpunkten för beställningen. Vänsterpartiet instämmer i remissinstansernas kritik mot förslaget.

Vi anser att narkotikastrafflagen behöver ses över för att utvärdera hur lagen påverkar narkotikaanvändningen samt de sociala och medicinska skadeverkningarna. Vi är inte beredda att stå bakom dylika förslag om ändringar i narkotikastrafflagen innan en sådan övergripande översyn av hela narkotikapolitiken gjorts. Regeringens förslag om skärpningar i narkotikastrafflagen går dessutom tvärt emot Samsjuklighetsutredningens förslag (SOU 2023:5) som tydligt visar att missbruk ska mötas med vård och inte repressiva åtgärder.

4.8 En presumtion för häktning ska gälla vid misstanke om brott med ett minimistraff om fängelse i ett år och sex månader eller mer

Regeringen föreslår att den befintliga presumtionen för häktning utvidgas. Om det för brottet inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse ett år och sex månader ska häktning ske om det inte är uppenbart att skäl till häktning saknas.

Vänsterpartiet kan inte stå bakom förslaget. Sverige har sedan 1991 regelbundet blivit kritiserat av FN:s och Europarådets tortyrkommittéer för långa häktningstider och isolering av misstänkta genom restriktioner. Kritiken mot Sverige har inte bara upprepats under många år utan dessutom varit mycket omfattande, då de intagnas situation bl.a. har beskrivits som inhuman och förnedrande, främst på grund av omfattningen av restriktionerna som innebär långa tider av isolering. I syfte att minska häktningstiderna och isoleringen beslutade riksdagen 2021 bl.a. att en vuxen person som huvudregel ska få sitta häktad i max nio månader (prop. 2019/20:129, bet. 2020/21:JuU43).

Gränsen för s.k. obligatorisk häktning är i dag ett straff på fängelse i två år. Regeringens förslag om att sänka gränsen till fängelse i ett år och sex månader innebär att betydligt fler personer kommer att häktas. Förslaget verkar därmed i motsatt riktning mot tidigare åtgärder för att försöka minska häktningstiderna. Häktena liksom anstaltarna är dessutom redan överbelagda och människor sitter kvar långa tider i häkte i väntan på anstaltsplacering.

Advokatsamfundet skriver i sitt remissyttrande att presumtionen för häktning kräver starka skäl för att brytas. I praktiken innebär förslaget alltså att fler personer kommer att häktas och att fler brott som inte nödvändigtvis har koppling till organiserad brottslighet eller s.k. kriminella nätverk kommer att omfattas av presumtionsregeln. Bland annat kommer krogslagsmål och motvärnsfall av rån (t.ex. då en snattare i butik utövar våld för att behålla en produkt) att omfattas av häktningspresumtionen. Advokatsamfundet avstyrker därmed förslaget. Vänsterpartiet instämmer i denna bedömning.

Riksdagen bör sammanfattningsvis avslå proposition 2022/23:53. Detta bör riksdagen besluta.

Regeringen bör återkomma med förslag till lagstiftning i syfte att införa nya kvalifikationsgrunder som innebär att det vid bedömningen av om brottet allmänfarlig ödeläggelse är grovt särskilt ska beaktas om gärningen inneburit fara för flera människor eller för egendom av särskild betydelse eller annars varit av särskilt farlig eller allvarlig art samt ge brottet benämningen grov allmänfarlig ödeläggelse. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Regeringen bör återkomma med förslag till lagstiftning i syfte att tydliggöra att användandet av skjutvapen och sprängämne på allmän plats särskilt ska beaktas som en försvårande omständighet enligt straffskärpningsbestämmelsen 29 kap. 2 § 6 BrB. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Regeringen bör återkomma med förslag till lagstiftning i syfte att tydliggöra att utnyttjande av ett numerärt överläge särskilt ska beaktas som en försvårande omständighet enligt straffskärpningsbestämmelsen 29 kap. 2 § 3 BrB. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Regeringen bör återkomma med förslag till lagstiftning i syfte att utvidga straffbestämmelsen om människoexploatering i 4 kap. 1 b § BrB så att den även omfattar exploatering i brottslig verksamhet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Gudrun Nordborg (V)

Nadja Awad (V)

Frida Tånghag (V)

Jessica Wetterling (V)